

Dalton: eigentijds en gefocust

Hans Wolthuis

Voor veel Daltonianen zijn de oude pijlers zelfstandigheid, vrijheid en samenwerken van oudsher de kern van Dalton. Die pijlers zijn geen vaststaande waarden maar in de loop van de tijd aan verschillende interpretaties onderhevig. Dalton blijft zo actueel. Ook in deze 21^e eeuw.

Van schoolkenmerken naar ik-doelen

Piet van der Ploeg beschreef in 'Daltonplan Onderwijspedagogiek' dat naar zijn mening Helen Parkhurst maar twee echte beginselen had: Vrijheid (Freedom) en Samenwerking (Interaction of grouplife)

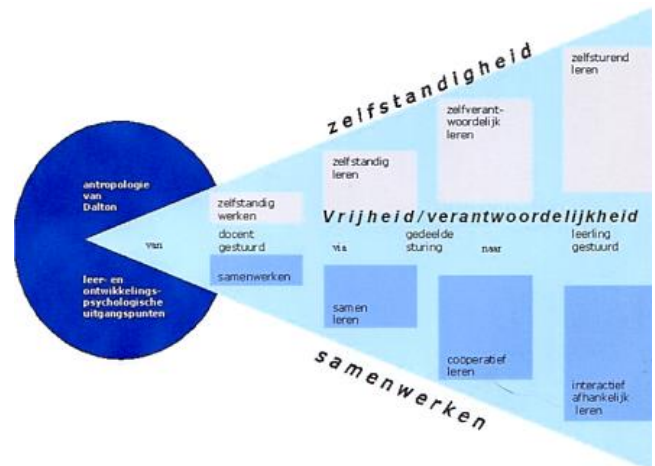
In de zestiger jaren werden de drie pijlers door de NDV zelf omschreven als "individueel werk", 'vrijheid' en 'samenwerken'. Hiermee werd vooral aangegeven hoe op een daltonschool gewerkt werd: zelfstandig! Kinderen zaten geregeld stil in een hoekje, maar in ieder geval in hun eentje te werken aan hun taak. Vrijheid betrof niet veel meer dan *wanneer?* en *In welke volgorde?* en soms ook *Waar?* aan de taak gewerkt mocht worden. Samenwerken mocht in bepaalde gevallen. Vaak stond op de taak aangegeven bij welke taak samengewerkt moest worden.

Langzamerhand werd 'individueel werk' vervangen door 'zelfstandigheid' en anno nu misschien wel door 'zelfregulatie'; 'vrijheid' werd uit angst voor de mening van de buitenwacht 'vrijheid in gebondenheid' en de laatste jaren spreken we steeds meer van 'verantwoordelijkheid'.

Zeker deze eeuw zien we steeds meer dat de interpretatie van de daltonpijlers opschuift van kenmerken van de schoolorganisatie (stil werken, vrijheid als zelf mogen kiezen waar, wanneer) naar kenmerken van de leerlingen, die we willen afleveren (zelfstandig en verantwoordelijk) .

In april 2005 beschreven we in ‘Ontwikkelingslijnen binnen Daltononderwijs’ⁱⁱ een ontwikkelingsmodel, waarin elke school kon positioneren waar ze stond op de toenmalige pijlers en waar ze naar toe wilde werken.

Meteen na de publicatie van dit model hebben we in eerste met de coördinatoren van Regio Oost gewerkt aan de ontwikkeling van ‘ik-doelen’, waarin beschreven werd welke vaardigheden de leerlingen eind groep 2, groep 4 groep 6 en groep 8 zouden moeten beheersen op de lijnen zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en samenwerken op een (denkbeeldige, gemiddelde) Daltonschoolⁱⁱⁱ. Sindsdien hebben steeds meer scholen in het verlengde hiervan voor de eigen populatie ‘ik-doelen’ geformuleerd. Sinds 2015 beschrijft ook de NDV in haar visie^{iv} helder en duidelijk dat ze verwacht, dat ‘een daltonschool anno nu ook nauwkeurig beschreven heeft welke doelen ze precies wil halen qua persoonlijkheidsontwikkeling: wat kun je van onze leerlingen verwachten in hun relatie tot hun leeftijd ten aanzien van zelfstandigheid, vrijheid/verantwoordelijkheid, samenwerking en reflectie’.

Wolthuis e.a 2005, ontwikkelingslijnen naar Dalton

Van pijlers naar kernwaarden

Hoe verder ik me verdiepte in 'Dalton', des te meer kreeg ik de indruk dat de oude pijlers misschien wel niet de kern van Dalton waren. In nevenstaande tekst verwijst Bokhorst (2024)^v al in 1924 naar de 'verhoging van de efficiency van het onderwijs'. Ook Piet van der Ploeg verwijst in verschillende publicaties^{vi} naar efficiëntie, effectiviteit als een belangrijk kenmerk van Dalton, zoals Parkhurst dat bedoeld moest hebben.

Tijdens de visiteurstrainingen van februari 2011 en 2012 heb ik op basis van deze inzichten voorgesteld de traditionele daltonpijlers uit te breiden met 'effectiviteit', 'reflectie' en 'adaptiviteit'. In de jaren daaropvolgend is er binnen de NDV een brede discussie opgestart die er uiteindelijk toe leidde dat we nu vijf kernwaarden kennen (Effectiviteit, reflectie, zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en samenwerken). De visatatie is in het verlengde hiervan steeds meer op zelfreflectie door de school gebaseerd en steeds minder op kale beoordeling door de visiteurs.

In 1924 beschreef Bokhorst na een bezoek aan Engelse daltonscholen de kern van dalton:

1. **Individualisering en differentieering** van het onderwijs, waaruit voortvloeit het lossen maken van het klasseverband, zonder dit echter op te heffen. Het klassikale onderwijs wordt slechts gedurende een deel van de schooltijd toegepast. Gedurende de overige tijd wordt de leerlingen **vrijheid** gegeven in hun werkindeeling en het gebruik van hun eigen werktempo.
2. **Bevordering der activiteit en van het zelf-leren-doen** van de kinderen, waarbij de leraar niet als docent, doch als raadsman en tutor optreedt. Ontwikkeling van het **verantwoordelijkheidsbesef** voor eigen werk.
3. **Bevordering van samenwerking** (ook groepsgewijs) en van het **saamhoorigheidsgevoel**, vermindering van de competitiegeest, waardoor belangrijke sociale deugden worden aangekweekt.
4. **Verhoging van de 'efficiency'** van het onderwijs

De hele dag Dalton

Zo werd voor mij 'effectiviteit' de kern van dalton. Effectiviteit gefocust op schoolresultaten, op persoonsontwikkeling en het verder ontplooiën van je eigen talent. Waarbij persoonsontwikkeling wordt uitgedrukt in ik-doelen voor reflectie, zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en samenwerken. Aan die doelen wordt gewerkt door vrijheid /verantwoordelijkheid te geven waar mogelijk, zelfstandig te werken en samen te werken waar wenselijk en continu te reflecteren op eigen doelen, werkwijze en resultaten. En natuurlijk het zo efficiënt mogelijk inzetten van mankracht, tijd en middelen..

Steeds meer zijn voor mij zo effectiviteit, doelgerichtheid, gepersonaliseerd onderwijs, zelfregulatie en vooral: eigenaarschap belangrijke kenmerken van het huidige Dalton.

*Wolthuis, feb 2012, Visiteurstraining¹
Model effectiviteit (het oorspronkelijke: 'mens zonder vrees'; werd in 2016: 'mens met lef')*

Tijdens de visiteurstrainingen in feb 2011 definieerden we het concept 'reflectie' breder dan de oorspronkelijke betekenis van 'achteraf terugkijken'; We onderscheidden reflectie vooraf, reflectie tijdens en reflectie achteraf. Met name door deze brede definiëring van reflectie werd echt eigenaarschap mogelijk gemaakt en kon langzamerhand het concept 'De Hele Dag Dalton' echt invulling krijgen.

Essentieel hierbij is eigenaarschap, zelfsturing van leerling (en leraar).

Voor 'eigenaarschap' zijn heldere doelen essentieel. Dat kunnen doelen van uit de leerstof zijn of vanuit school geformuleerde 'ik-doelen', maar dat kunnen ook doelen zijn die de leerling zelf geformuleerd heeft. Heldere criteria, waarin vastgelegd wordt, wanneer het doel behaald is, zijn hierbij van doorslaggevend belang.

Om die regie te kunnen nemen over het eigen ontwikkel- of leerproces is reflecteren op die doelen noodzakelijk. Door te reflecteren krijgt de leerling middelen in handen om zelf grip te houden op zijn eigen leer- of ontwikkelingsproces... Van begin tot eind stuurt de leerling zo zijn eigen leerproces en kan zo keuzes maken als: zal ik deze instructie volgen? Waar en met wie kan ik het beste aan deze taak werken? (Vooraf); Ben ik goed bezig? Heb ik nog wel meer oefening nodig? Is een andere aanpak wenselijk? (Tijdens); Heb ik de doelen bereikt? Wat kan ik de volgende keer beter anders doen? Past deze manier van werken bij mij? (Na afloop)^{vii}

De Hele Dag Dalton in de praktijk

Het concept De Hele Dag Dalton moet het mogelijk maken dat het onderwijs steeds meer gepersonaliseerd kan worden. Binnen DaltonDeventer hebben we een aantal ingrediënten ontwikkeld die het toewerken naar een meer gepersonaliseerd onderwijs, waarbij de leerling steeds meer eigenaar is van het eigen leerproces, mogelijk maken. Heel belangrijk in dit kader is het werken met een heldere structuur, waarin de leerling precies weet op welke momenten hij

Wolthuis, feb 2011, Visiteurstraining¹
reflectie gedefinieerd als vooraf, tijdens en na

Wolthuis, 2017:
Eigenaarschap (ownership /leadership) en reflectie:
Twee kanten van één medaille!

‘gestoord’ wordt door de leraar vanwege bijvoorbeeld een (al dan niet klassikale) instructie, workshop, klassenactiviteit. Met een flink aantal scholen hebben we die structuur gerealiseerd door middel van het implementeren van een ‘kwartiertjesrooster’.

In het kwartiertjesrooster hiernaast kan elke leraar en elke leerling precies zien, wanneer er voor hem/haar een activiteit ingepland staat. Alle andere tijd is ‘daltontijd’. Er zijn geen daltonuren meer, geen taaktijd; elke leerling weet precies op welke momenten hij aan de doelen van zijn taak kan werken. En hij weet ook, wanneer hij een langere periode daltontijd heeft: en het dus de moeite waard is een grote taak op te pakken en eventueel ook een werkplek buiten de klas te zoeken. Op steeds meer scholen zien we leerlingen, die zich inschrijven voor de instructie voor een bepaald doel of een workshop. Soms ook bij een collega in een ander lokaal.

Donderdag		Dag	
Tijd	Groep 4	Groep 5	
8:15		inloop	
8:30	Spelling 1/2/3		
8:45	Spelling 1		
9:00		Spelling 1/2/3	
9:15		Spelling 1	
9:30	Taal 1/2/3		
9:45			
10:00	Pauze		
10:15		Rekenen 1/2/3	
10:30		Rekenen 1	
10:45	Rekenen 1/2/3		
11:00	Rekenen 1		
11:15		Taal 1/2/3	
11:30	Zelfstandig lezen	Ralfi dag 2	
11:45			
12:00	Pauze		
13:00	Nieuwsbegrip		
13:15			
13:30	Boekenbeurt		
13:45	Reflectie tafelgroep 4B		
14:00	WO Project		
14:15			
14:30			
14:45	Evaluatie		
15:00	Einde		

Kwartiertjesrooster gr 4-5, De Bundeling, Bunde.

(Week)-Taak

Essentieel bij het zo inrichten van je daltondag en een voorwaarde om de leerling echt eigenaar te maken is een goede taak. Een taak, waarin de leerling kan zien welke taken hij moet DOEN! (leeskilometers maken, een werkstuk afhebben, 15 minuten werken achter de computer aan ...) en bij welke taken niet meteen de taak af moet zijn, maar waarbij hij het DOEL moet halen. En natuurlijk kan hij op de taak zien welke taken wen werkjes en spelletjes hij kan doen om eventueel die doelen te behalen. Voor deze taken geldt: Je bent klaar als je het doel gehaald hebt.

Eigenaarschap? Bijvoorbeeld de Periodetaak

Nadeel van de weektaak is dat daarop vaak heel veel verschillende taakjes en doelen staan, waaraan de leerling in die week moet werken. Bij dit soort kleine en versnipperde taakjes is het eigenlijk haast niet mogelijk voor de leerling om echt zelf eigenaar te zijn van de taak; zich echt verantwoordelijk te voelen en ook echt besluiten te nemen over hoe hij aan deze taak werkt. Een periodetaak of periodedoel kan hier uitkomst bieden. Een periodetaak is een taak, die een langere langere periode (zeg bijvoorbeeld 4 of 8 weken) beslaat en gekenmerkt wordt door

Een helder doel,

De leerling werkt naar een concrete opbrengst toe. Toetsing (en criteria) zijn vooraf bekend bij de leerling; liefst heel concrete in de vorm van een voorbeeld toets.

Wat kan ik doen om aan dat doel te werken?

Er worden meerdere mogelijke concrete tussenstappen aangeboden. Er is een keuze uit verschillende werkvormen / aanpakken / trainingsmaterialen (werkblad, methode, oefenspel in tweetallen, spel, computer, www, ...) en natuurlijk is een van de manieren om aan het doel te werken deelname aan een workshop / instructie met een leraar.

Monitoring

De leerling kan tussentijds onderzoeken (bijvoorbeeld via een proeftoets, of een check in hoeverre het vereiste werkstuk voldoet aan de gestelde criteria) in hoeverre hij al aan de eisen van de taak voldoet. De leerkracht hoeft niet na te kijken, maar de leerling reflecteert zelf en besluit op basis van zijn zelftoets, of hij op schema ligt, extra inspanning moet verrichten, het anders moet aanpakken of misschien wel, dat hij klaar is voor de toets,.

- Doelgericht oefenen is mogelijk
- LI kan zelf controleren hoe ver hij al is / of hij op schema ligt.
- Een globaal tijdpad

Toets

De taak wordt afgesloten met een toets of bijvoorbeeld het Inleveren van een werkstuk. Dit zou kunnen op een vooraf vastgesteld moment, maar natuurlijk ook 'on demand': Laat maar zien dat je het kunt zodra je denkt klaar te zijn.

PERIODETAAK		Beginsituatie gemeten met:	
Naam: Datum:			
Doel:	Wat kun je doen?	maandag dinsdag woensdag donderdag vrijdag	Evaluatie
		0 0 0 0 0	Doel bereikt?
		0 0 0 0 0	Hoe verder? Herhalen / volgende doel
		0 0 0 0 0	
	Workshop volgen bij leerkracht	0 0 0 0 0	

Periodetaak basismodel (naar idee van De Omnibus, Almere)

We denken, dat zo'n periodetaak –gewoon als onderdeel van de weektaak- het mogelijk maakt dat leerlingen echt eigenaar voelen van hun leerproces op dit deel van weektaak. Ook maakt het werken met periodetaken het mogelijk dat kinderen in hun eigen tempo, eigen momenten en op eigen niveau kunnen werken aan hun eigen doelen. Kortom. Ook in de weg naar meer gepersonaliseerd leren, inderwijs op maat van de leerling, zou de periodetaak een belangrijke rol kunnen spelen.

Kenmerken van De Hele Dag Dalton

Wat willen we nu eigenlijk bereiken met onze opvatting van De Hele Dag Dalton? Wat zien we graag in de praktijk terug?

1. De leerling wordt meer eigenaar van zijn eigen leerproces
2. Uiteindelijk doel is een meer gepersonaliseerde leeromgeving
3. De leerling volgt geen overbodige instructies en doet geen overbodige taken; dus: meer effectieve leertijd
4. De leerling weet van elke taak het doel en wanneer de taak af moet zijn i.v.m. de geplande nabespreking
5. Instructies worden zo veel mogelijk op maat aangeboden en duren niet langer dan nodig¹

¹ Instructies langer dan 10 minuten zijn niet vaak effectief!

6. De leerling weet precies wanneer welke instructies (voor welk doel/onderwerp) worden aangeboden
7. De leerling weet precies welke instructies hij moet en welke hij mag bijwonen
8. De leerling kan op basis van een goed overzicht welke instructies wordt aangeboden goed inschatten welke instructies hij wel dan niet zou moeten/willen volgen.
9. De leerling weet precies wanneer *hij* 'daltontijd'² heeft
10. De leerling kan zelf zijn daltontijd indelen; wanneer, hoe lang, waar, met wie hij aan verschillende doelen (of taken) werkt.
11. Er zijn taken die gedaan *moeten* worden (doe-taken; leeskilometers maken, 15 minuten computerspel, etc.) en doel-taken; taken, waarbij het doel gehaald moet worden. Bij doeltaken kan de leerling *een eigen leerroute* volgen door te *kiezen* uit de aangeboden mogelijkheden van taakwerk, oefeningen, instructiemomenten etc.)
12. Eigenaarschap is voor een leerling vooral heel goed in te vullen bij taken, die een langere periode beslaan ('periodetaken')³. Periodetaken zijn gewoon onderdeel van de weektaak.

Eigenaarschap

Laat uit bovenstaande duidelijk zijn: eigenaarschap, zelfregulatie, eigen doelen. Daar gaat het om bij dalton. En natuurlijk: Je eigentalent ontplooiën; er uithalen wat er in ziet. Leren reflecteren is daarbij essentieel. En uiteindelijk zal ook het rapportgesprek, waarin de leraar zijn oordeel over de voor dit schooljaar vastgestelde doelen uitspreekt naar de ouders plaats moeten maken voor een reflectief kind-ouder gesprek, waarin de leerling aan zijn ouders uitlegt aan welke doelen hij gewerkt heeft, in hoeverre dat gelukt is en wat hij zich voorneemt voor de komende periode. De info van de leraar in de vorm van scores, cijfers en cito-resultaten zijn daarbij niet meer een mededeling, maar een aangrijpingspunt voor de leerling voor reflectie.

Eigenaarschap geldt niet alleen voor de leerling ten aanzien van zijn leeropbrengsten, zijn persoonsontwikkeling en de ontwikkeling van zijn eigen talenten, maar natuurlijk ook voor de leraar en de school (de visitatie is ondertussen een sterk reflectief karakter gekregen De bezoekers zijn al jaren vertrouwd met de gedachte 'No method, no system'; de school kan de Daltonkernwaarden op haar eigen manier vorm geven).

Perspectief.

² Daltontijd: alle tijd, waarin de leerling niet door de leraar gestoord wordt voor een instructie (op maat), een gymles, klassikale activiteit . Alle tijd, waarin hij zelf kan bepalen waar en met wie hij aan welke taak / aan welk doel werkt.

³ Periodetaak; het doel ligt vast, maar de leerling kan zelf uit de aangeboden werkwijzen en instructiemomenten een keuze maken hoe en in welke intensiteit hij naar het betreffende doel werkt. Er worden materialen aangeboden om tussentijds te kunnen onderzoeken of en in hoeverre het doel al behaald is.

De Hele Dag Dalton, zoals beschreven in 'Focus op Dalton'^{viii} is een mooie opstap naar meer gepersonaliseerd leren. Ik denk, dat deze ontwikkeling verder gaat. Talenten van leraren worden steeds meer ingezet. Groepsdoorbrekend werken zal steeds vaker nodig zijn om leerlingen op maat te kunnen bedienen. Van de indeling in klassen zullen we steeds meer gaan denken in termen van 'mentorgroepen'. Klassenleraren die alle vakken geven worden mentoren met misschien wel enkele specialismen, waar meer leerlingen dan die ene klas van kunnen profiteren. En de leerling wordt hierbij steeds meer het centrum van alle activiteit. Hij is de eigenaar. Nieuwsgierig, ontdekkend, onderzoekend, ontdekkend. Zijn persoonlijke ontwikkeling, vanuit zijn talent en mogelijkheden, is het doel. En de school is een omgeving die het hem mogelijk maakt op zijn eigen manier aan zijn doelen te werken.

In dat perspectief blijft Dalton eigentijds en gefocust. Dalton kan prima beantwoorden aan de eisen, die de 21^e eeuw aan het onderwijs stelt. Ik kijk vol vertrouwen naar de toekomst, waaraan wij vanuit Dalton mede vorm zullen mogen geven.

Hans Wolthuis,

ⁱ Van der Ploeg, (2007), Daltonplan Onderwijspedagogiek

ⁱⁱ Wolthuis e.a. (2005) Ontwikkelingslijnen binnen Daltononderwijs

ⁱⁱⁱ Wolthuis, 2008 (K)ijkwijzer Ontwikkelingslijnen binnen Dalton, versie V5 10-11-08

^{iv} NDV 2017, Daltonidentiteit 2017, pag 3; http://www.dalton.nl/images/documenten/Daltonidentiteit_2017.pdf

^v Bokhorst, 2024

^{vi} Piet van der Ploeg, 2010, Oorsprong en theorie van het Daltononderwijs en o.a. (2007), Daltonplan Onderwijspedagogiek

^{vii} NDV 2017, Daltonidentiteit 2017, pag 5; http://www.dalton.nl/images/documenten/Daltonidentiteit_2017.pdf

^{viii} Berends & Wolthuis, 2014, Focus op Dalton